

דף כו

י'כמדת ר' יהושע פסולה' מבואר בסוגיא בפסחים (עז) שבדיעבד אם זרק הדם כשהבשר טמא – ריצה לדעת ר' יהושע [שהציץ מרצה על אכילות, או משום שטומאה הותרה בציבור. ע"ש ברש"י ותוס']. ויש לומר שנקט לשון 'פסולה' משום אבוד ושרוף, שאין שם ריצוי ציץ [ואף בנטמא אינו כשר לכתחילה לזרוק, ושייך לשון 'פסול']. או יש לומר שתנא דידן סובר אין הציץ מרצה על אכילות, (כלומר החלקים הנאכלים שנטמאו, אין בהם ריצוי ציץ), ו'כמדת ר' יהושע' שאמרו – היינו לענין העקרון שאם אין בשר אין דם, אבל לר' יהושע עצמו בדיעבד כשרה (עפ"י רעק"א. ועע"ש ברש"י ובחדושי הנצי"ב ובבבא תורה. ולהלכה קיימא לן שבדיעבד כשר. ליקוטי הלכות).

מלשון **'כמדת... כמדת...'** משמע שמחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע לא היתה בפירוש במנחות אלא נחלקו בזבחים, והתנא הוא שאומר שאותה מחלוקת שייכת גם כאן (ע' בזה ביד דוד, ובמובא לעיל ט:)

'מעלהו ומקטירו אפילו בהמיינו ואפילו במקידה של חרש'. ואם תאמר, אמנם אין צריך 'כלי' ו'ימין' בהקטרה לדעה זו, אך מדוע תתכשר ההקטרה והלא האבנט והמקידה חוצצים בין הכהן ובין המנחה? – יש אומרים שמדובר כשזורק על גבי המזבח על ידי המקידה באופן שהוא דרך 'לקיחה על ידי דבר אחר', שאין בכך משום חציצה (עפ"י חזו"א כג, ב). ויש אומרים שכשם שלא הצריכה תורה ימין בהקטרה, כך לא הצריכה שתיעשה בעצמו של כהן אלא די שתתיחס ההקטרה לכהן העושה אותה, הלכך אין לדון משום חציצה (עפ"י הגר"ח הלוי הל' תמידין ומוספין. וע"ע מקדש דוד ז, ג).

(ע"ב) 'אמר רבי יהושע בן לוי: פעמים ולא פעמי פעמים...' כלומר, לא יחלק לחלקים קטנים באופן שלא יהא כזית בכל הקטרה, אבל יכול לחלקם יותר משתי פעמים אם יש כזית בהקטרה. ונקט התנא 'פעמים' שדבר פסוק הוא שיכול לעשות כן, כיון שבקומץ יש לפחות כשני זיתים (מפרשים). ובשפת אמת כתב שמסתבר שאם חילקם באופן שיש בהקטרה אחת כזית, יכול להקטיר השאר אף בכמויות קטנות מכזית [והעיר שבכסף משנה כתב להפך, שצריך בכל הקטרה כזית, אלא שכמדומה יש בכס"מ טעות סופר. ונשאר ב'צ"ע"].

ויש לדייק לפי שיטתו הלשון שנקטו **'פעמים ולא פעמי פעמים'**, ולא אמרו 'פעמים' – ולא שלש פעמים, לפי שבשלש אפשר שכשר, כאשר החלק האחד יש בו כזית, לכך נקט אופן שחילק את שני החלקים שחילק בתחילה. ואולם אין זה דיוק גמור, שנראה שכן הוא לשון חז"ל, וכמו 'צל צילה' (ע"ז מח) כלומר צל קלוש ומועט [ולא צל של הצל]. ע"ע בשלמי שמעון.

'אין קומץ פחות משני זיתים'. לא נתבאר מקור הדבר. ורחוק לומר שהיא הלכה למשה מסיני. ועוד צריך עיון מה דינו של כהן שאין במלא קומצו כשני זיתים. ובמשנה למלך (מעשה הקרבנות, יג) הביא מן הירושלמי שכהן כזה פסול. ופרש הכוונה שפסול גם לשאר עבודות, שאם רק לקמיצה – מה חידוש יש בדבר (וע' בענין זה ב'שיעורין של תורה' א).

ואין נראה, שאם כן היה להחשיב זאת עם מומי הכהנים הפוסלים לעבודה. והיה אפשר לפרש כוונת הירושלמי, שלא נאמר היות וקומץ כדיון בקומצו, אמנם אין קומץ פחות משני זיתים, אך יוכל לקמוץ פעמיים – משמיענו שאינו כן אלא פסול לקמיצה, אבל לשאר עבודות – כשר (שפת אמת).

וכן בקרן אורה צידד שאין לפסול כהן שאין בקומצו שני זיתים, ולכך הרמב"ם השמיט דברי הירושלמי. ורצה לפרש שזה שאמרו 'אין קומץ פחות משני זיתים' – אינו דין אלא מציאות, שכל כהן קומצו מכיל כן, אלא שהעיר מלשון הרמב"ם.

'אברין שסידרן וסידר עליהן את המערכה מהו... תיקו. בעי רבי יצחק נפחא, אברין שסידרן בצידי המערכה מהו... תיקו'. הבעיה השניה שייכת רק לפי צד אחד בבעיה הראשונה שאין מועיל לסדרן מתחת לעצים, כי אז יש מקום לדון כשהם לצדם. אבל לפי הצד שמועיל תחתם, ודאי מועיל מן הצד. [והיות ולא נקטו כאן לשון 'אם תמצי לומר', אנו נוקטים להלכה שהדבר ספק בשתי הבעיות. כי רק כאשר הגמרא מפרשת 'אם תמצי לומר', נוקטים אנו להלכה כאותו הצד – כאשר כתב בבית שמואל אה"ע קכב (ובח תודה עפ"י מעין גנים. וכן צדד בקרן אורה).

א. לפי זה צריך לפרש מה שאמרו דלמאן דאמר 'על' ממש לא תיבעי לך, היינו רק לפי ההנחה שמתחת אין מועיל, וכנראה כן פשוט לו לרבי יצחק נפחא, אבל לחזקה יש להסתפק גם למ"ד על ממש.

ב. ע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג קכג.

ג. שתי בעיות שלא נאמר בהן 'את"ל', אך נאמר 'תיקו' רק פעם אחת – עב"ח ופר"ח או"ח קכב. הובאו ביד מלאכי פט; שער המלך אישות ב, י; חדושי מהר"ף חיות חולין ל: וי"ל.

דף כז

'כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר על בסמוך, מאי... או דלמא על העצים דומיא דעל המזבח, מה התם על ממש אף הכא נמי על ממש'. צריך עיון מהיכן פשוט שלדעת הסובר 'על' – בסמוך' אין כשר לעשות מערכה סמוך למזבח [וע' בזבחים (סה) מחלוקת תנאים אם עושים מערכה על גבי הסוכב]. ושם היתה להם דרשה כלשהי על כך (שפת אמת).

בספר טהרת הקדש (להלן סב.) מבואר שגם למ"ד על-בסמוך, רוב 'על' שבתורה – ממש, ורק כשיש הכרח וסיבה מיוחדת, מפרש 'על' – בסמוך. וכבר קדמו בשו"ת חכ"צ (קסח). הובא במנחה טהורה שם, ע"ש בהרחבה. וכע"ז כתב השפת-אמת שם. וכן בק"א. וכבר קדמו התוס' (בסוטה לו.) שאפילו רבי שאמר על בסמוך לא אמר אלא במקום הכרח דרש או סברא, ע"ש. [ולפי"ז מתורצת קושית השפ"א עצמו להלן צג: גבי סמיכה בצדי הראש]. וצ"ל שגם כאן יש שום סברא לפרש 'על העצים' – בסמוך ולא דוקא עליהם ממש.

'לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו – אין מעכבין'. כמה שיטות בפוסקים; שיטת הרמב"ן (מובא בר"ן סוכה יז.) שאף על פי שהמינים לא היו ברשותו ביחד, אלא נטל מין אחד ואח"כ נודמן לו מין נוסף, כל שנטל בסופו של דבר את כולם – יצא, אלא שאין ראוי לברך אם אינו יודע בבירור שיבואו כולם לידו, שמה תימצא ברכתו ברכה לבטלה.

ואולם רוב הראשונים מפרשים 'יש לו אין מעכבים' – שהיו מצויים לו כולם, אלא שנטלם בזה אחר זה (כן כתב בה"ג לולב לד ע"ד; וכ"ד הרי"ף והרא"ש סוכה יז, והרמב"ם זו, וכן נראה מרש"י כאן – עפ"י בית יוסף או"ח תרנא, יב). אבל אם אין לו עתה כל המינים, אפילו יודע בבירור שהשאר יבואו לו אחר כך – לא יברך. וכן פסק להלכה בשלחן ערוך (שם; עפ"י משנ"ב).

וכתב עוד בב"י שייברך על הלולב [ויטלנו ראשון] ובוה פוטר את השאר, וכן פסק הרמ"א. ודלא כמוש"כ בארחות חיים בשם הראב"ד שמברך על כל אחד לעצמו.

אין הציץ מרצה על שאר פסולים, כגון יוצא, פיגול, בעל-מום, שמאל ושאר פסולי עבודה, וכן אינו מרצה על טומאת הגוף [מלבד בטומאת התהום, ומלבד בקרבן ציבור למאן דאמר 'דחוייה' כנ"ל] – כפי שדרשו חכמים מן המקראות.

ע"ע זבחים כב-כג; פסחים עג-עד.

ב. בשר שנטמא לפני זריקה ואכלוהו לפני זריקה – אין חייבים עליו משום טומאה. וכן כשהבשר טהור והאדם טמא – פטור עליו לפני זריקה (כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש... – יצא זה שאינו נותר לטהורים, אין חייבים עליו משום טמא). אבל אם כבר נזרק עליו הדם כשהוא טמא – האוכלו חייב, מפני שהציץ מרצה – כמאן דאמר הציץ מרצה על אכילות.

בשר שהיתה לו שעת הכושר ונפסל, כגון שלן או יצא לאחר זריקה – חייבים עליו משום טומאה (אשר לה' – ריבה). אבל לא היתה לו שעת הכושר, כגון פיגול – פטורים (מזבח – מיעט). יצא מהעזרה לפני זריקה, ונזרק עליו הדם – לדברי רבי אליעזר פטור, שלדעתו אין זריקה מועלת ליוצא. [אבל לרבי עקיבא זריקה מועלת ליוצא וחייבים עליו משום טומאה. מעילה ו]. ע"ע זבחים פט-צ אודות יצא וחזר קודם זריקה.

ג. מי שעבר ותרם מן הטמא על הטהור – מן התורה חלה תרומתו, אלא שקנסוהו חכמים במזיד שאין תרומתו תרומה (כן סתמה המשנה בתרומות ב,ב. וע"ש הדין בידע ושכח). [ונחלקו אמוראים (ביבמות פט) האם אינה תרומה כלל, או רק לחומרא כלפי התר השירים]. ולדברי רבי אליעזר ורבי יוסי – לא קנסו.

א. כל זה אמור בפירות שהיתה להם שעת הכושר, אבל טמא מתחילתו, כגון שתלשם אדם טמא והיה עליהם משקה טופח – אין תרומתו תרומה. תוס' ועוד עפ"י פסחים לג. ויש אומרים בדעת הרמב"ם שלהלכה אין חילוק בדבר.

ב. בזמן הזה שהתרומה נשרפת ואינה ניתנת לכהן, מותר לתרום מן הטמא על הטהור, שאין בדבר משום הפסד כהן (עפ"י נודע ביהודה תנינא קמב).

דף כו

מד. א. זבח שננטמא או אבדו בשרו וחלבו קודם זריקה, כולם או מקצתם – מה דינו?

ב. מנחה שננטמא או אבדו כל שיריה או מקצתן, לפני הקטרת הקומץ – מה דינה?

א. זבח שננטמא או אבד כל בשרו וחלבו; לדברי רבי אליעזר, זורק את הדם. ולדברי רבי יהושע אינו זורק, ואפילו מנחת הנסכים הבאה עמו קיימת בשלמותה.

הלכה כרבי יהושע. בדיעבד, אם זרק – באבוד ושרוף פסול. ובנטמא, למאן דאמר הציץ מרצה על אכילות – כשר. וכן הדין להלכה, בדיעבד הורצה (רמב"ם ביאת מקדש ד; ל"ה עפ"י פסחים עח). ולדעת רבי יוסי, אפילו באבוד ושרוף בדיעבד כשר (עפ"י גמ' פסחים). ובקרבן ציבור – אף לכתחילה זורק את הדם כשנטמא (פסחים שם).

נשאר כזית מן הבשר או מן החלב או מיותרת ומשתי הכליות (או האליה. ז"ת) – זורק את הדם אפילו לרבי יהושע. ואין חילוק בין נטמא לאבוד ושרוף.

חצי זית מן הבשר וחצי זית מן החלב אינם מצטרפים, מלבד בעולה שכולה כליל.

ע"ע בפסחים עז-עח.

ב. מנחה שנשמאו או אבדו כל שיריה – מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע האם מקטיר את הקומץ אם לאו, וכדלעיל.

יש אומרים בדעת הרמב"ם (פסוה"מ יא, כ) שאם הקטיר – הורצה (ע' לחם משנה פ"א). ויש סוברים דוקא בטומאה, אבל באבוד ושרוף אף בדיעבד לא הורצה (עפ"י חזו"א לב, לה לח. וכתב שנפלה ט"ס בדברי הרמב"ם).

גשאר ממנה כזית טהור – מקטיר אפילו לר' יהושע. [ודעת ריש לקיש היתה (ט) שאינו מקטיר לר' יהושע]. השירים אסורים באכילה. ויש אומרים דוקא באבוד ושרוף, אבל שירים שנשמאו מקצתם, להלכה החלק הטהור נאכל (ע' לעיל ט בפירוט).

מה. מה דין המנחה באופנים דלהלן?

א. לא נתקדש קומצה בכלי שרת; נתקדש בכלי וניתן על המזבח ביד; ניתן הקומץ בכלי בשמאל; ניתן על המזבח ביד שמאל?

ב. קמץ בימינו ונתן הקומץ לשמאלו, מה הדין?

ג. הקטיר את הקומץ בכמה פעמים – מה דינו?

א-ב. לדעת חכמים, צריך לקדש הקומץ בכלי שרת, ובימין. וכן להוליכו ולהקטירו מן הכלי בימין. ולעכב. קמץ בימין ונתן בשמאל – נפסלה המנחה, ואין תקנה להחזיר הקומץ לימין, שהרי זה כדם שנשפך מצואר הבהמה לרצפה, שאין כאן קבלה ישירה בכשרות.

רבי שמעון חולק (וכן רבי אלעזר), ונחלקו אמוראים בדעתו; –

לרבי ינאי, אין צריך כלל לקדש הקומץ בכלי שרת. וכן יכול להקטירו בכל דבר, אפילו במקידה של חרס. וכן בשמאל ללא כלי.

אף לרבי ינאי נראה שלכתחילה אין זה כבודו שמקטיר על ידי דבר אחר של חול (עפ"י חזו"א כב, ו).

לרב נחמן בר יצחק, הקומץ טעון קידוש בכלי שרת, ובימין. אבל ההקטרה יכולה להעשות שלא מכלי שרת. ואיתותב.

לר' יהודה בריה דרבי חייה, הקומץ כשר ביד ללא כלי אך בימין דוקא. ובשמאל אינו כשר אלא אם מקבל בכלי ומקטירו בכלי.

א. יש אומרים לשיטה זו שאין צריך כלל כלי במנחה (שפ"א לפירוש הרמב"ם, דלא כרש"י).

ב. קידוש הקומץ בכלי, שוב אי אפשר להקטיר ביד (ע' שלמי שמעון).

ג. הלכה כחכמים. ואולם לענין הקטרת הקומץ ביד או בשמאל, יש אומרים בדעת הרמב"ם שכשר, ורק ההעלאה למזבח צריכה ימין וכלי (עפ"י מרכבת המשנה ואבן האזל פסוה"מ ב, כד; שפת אמת כאן; חדושי הגרי"ז סוטה טו. והלחם-משנה שם כתב שעכ"פ בדיעבד אין צריך כלי). ויש חולקים וסוברים שגם ההקטרה צריכה כלי וימין (עפ"י חזו"א כב, ו – עפ"י רמב"ם מעה"ק יג, יב פסוה"מ יא, ו עבודת יום הכפורים ד, ב).

ג. הקטיר הקומץ פעמים – כשר. אך אם חילקו באופן שבכל הקטרה אין כזית – לדברי רבי יהושע בן לוי פסול, שאין הקטרה פחותה מכזית. ולרבי יוחנן כשר. [ונחלקו האם יש קומץ פחות משני זיתים אם לאו].

א. הקטיר הקומץ פעמים, כשר אפילו שהה זמן רב ביניהם (זבח תודה).

ב. הלכה כרבי יהושע בן לוי. וכן סובר רבא (להלן נח:), דלא כאביי (עפ"י רמב"ם פסוה"מ יא, טו וכס"מ). הקטיר שומשום שומשום – מחלוקת אמוראים האם דרך הקטרה בכך, כדלעיל טו.

מו. א. מאימתי מתיר הקומץ את השירים באכילה (וכן באימורי הזבח)? הקומץ שעלה להקטרה, עד מתי נפסל בשקיעת החמה?

ב. קומץ ולבונה וקטורת שפקעו מעל גבי המזבח – האם מחזירים אותם, ואף בלילה?
ג. קומץ או אברים שסידרם על המזבח, ועליהם סידר את עצי המערכה, או סידר האברים בצדי המערכה – מה דינם?

א. הקומץ מתיר את השירים משמשלה בו האור, אפילו במקצתו (ואין שיעור ל'מקצתו' אלא אפילו כלשהו. חסדי דוד תוספתא פ"ט). כן אמר רבי חנינא. ורבי יוחנן אמר: משתצית האור ברובו (שרק אז מעלה קיטור ומתקיים בו והקטיר).

א. יש אומרים שלשיטת הירושלמי די בהנחה על האשים (ע' יפה עינים; אבן האול פסוה"מ א, לד ועוד אחרונים. וע"ע תוספתא זבחים ט, ח. ואולם בירושלמי יומא (ב, א) מבואר שלריו"ח מתכפרים משיאחו האור ברובו).

ב. הלכה כרבי יוחנן (רמב"ם מעה"ק יב, ג). ו'ברובו' שאמרו – ברוב כל פרידה ופרידה (ירושלמי יומא ב, א). ויש מי שכתב שלדעת הבבלי די ברוב קומץ ואין צריך רוב כל פרידה (עפ"י אור שמח שם).

ג. מבואר בתוס' שהוא הדין לענין אימורי הזבח. ובספר קרן אורה צידד שבזה לדברי הכל אין צריך להצית ברובן.

ואולם לענין קליטת המזבח שלא ייפסל בלינה, לדברי הכל די במשילת האור, הלכך יכול להקטיר סמוך מאד לשקיעת החמה.

א. כן פסק הרמב"ם. ובשפת אמת צידד שלפי הדעות שמעמידים הברייתא בפוקעים, אפשר שצריך להקטיר באופן שיהא שהות ביום להצית האור ברובו.

ב. בשו"ת דובב מישרים (ח"ג קכג) נקט בפשיטות שהוא הדין לענין פסול לינה בעלות השחר, הדבר תלוי במשילת האור על המזבח. וצ"ע.

ב. קומץ ולבונה ושאר הנקטרים על מזבח החיצון, שפקעו מעל גבי המזבח – מעלים אותם שוב, כל הלילה. ואילו קטורת שפקעה, אפילו קרטין שלמים – אין מחזירים (אשר תאכל האש את העלה – עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטורת, הנעשית במזבח הפנימי. תוס').

א. אפילו פקע הקומץ לפני שמשלה האור ברובו – מחזירים אותו בלילה (עפ"י קה"י זבחים כט, א).
ב. ב'זבח תודה' העיר על השמטת הרמב"ם דין החזרת פוקעין בקומץ ובלבונה.

ג. קטורת שפקעה מהמערכה ועודה על המזבח – כתבו אחרונים שמחזירים אותה לאש (עפ"י זבח תודה זבחים פו; חו"א זבחים כ, א), ג, כ(ב), ג. והעירו מדברי התוס' שם שאין נראה כן לכאוף).

ד. יש מי שכתב שלא אמרו אין מחזירים את הקטורת אלא לאחר שהתחילה לתמר, אבל מקודם לכן – מחזירים, שעוד לא נעשית מצותה כלל (עפ"י חו"א זבחים שם).

ג. קומץ או אברים שסידרם על המזבח וסידר עליהם את עצי המערכה – נסתפקו אמוראים האם הקטרה כשרה היא אם לאו, ועלה ב'תיקן'.

סידר האברים בצדי מערכה; למ"ד על ממש – אינה הקטרה כשרה. למ"ד על בסמוך – ספק (שמא אין כשר אלא על העצים, דומיא דעל המזבח).